

Ричард Кавендиш
КРАЉ АРТУР И ГРАЛ

Наслов оригинала
RICHARD CAVENDISH
KING ARTHUR AND THE GRAIL
Copyright © Richard Cavendish 1978

Превео
АЛЕКСАНДАР Б. НЕДЕЉКОВИЋ

Потовор и стипручна рецензија
КАТАРИНА МИТРОВИЋ

Copyright © 2005
Утопија – Београд
Сва права задржана

РИЧАРД КАВЕНДИШ

КРАЉ АРТУР И ГРАЛ

Утопија
Београд 2005

ПРЕДГОВОР

На самом почетку треба истаћи једну или две поенте. У последње време доста се писало о стварном Артуру, човеку око кога су се стекле многе легенде. Ја сам га помињао само најсажетије, углавном сам се усмерио на легенде саме. Ово је књига о ликовима, темама и мотивима артуријанских и гралских легенди које су сагледане као приче о хероизму, части, о трагању за интегритетом, као и о надвладавању смрти. Мислим да се у томе може наћи трајна вредност и привлачност артуријанског циклуса.

Историја тих легенди почиње са стварним Артуром, који је живео око 500. године наше ере, а завршава се, за потребе ове књиге, стваралаштвом Томаса Малорија (Thomas Malory) у петнаестом веку. То је оквир од битног значаја, али сам настојао да свакојаке узредне детаље, белешке о артуријанским писцима, књигама и причама које се помињу у главном тексту, пребацам у *Догађајак*.

У енглеском језику једно исто име понекад се може писати на неколико начина, а понекад се може и изговарати различито. Осим тога, могу постојати и веома различите варијанте имена. Ја сам настојао да име сваког књижевног лика пишем на најновији, савремен начин. На пример, име Артурове жене појављује се у разним причама и књигама, на разним језицима, написано као: Guinevere, Gwenwyfar, Guanhymara, Guenievre, Ginover, Guenore, Wenneveria, Winlogee, итд. За мене ће она скоро увек бити Гиневра. Мој систем био је да проблем са именима сведем до максималне једноставности, кад год је то било могуће. Само у случају мушког

имена Тристрам или Тристан, оба су остала у употреби. У француским и немачким контекстима мени изгледа апсурдно написати Тристрам, али у енглеским контекстима, звучање имена Тристан ми се не допада. Зато сам користио оба облика тог имена.

Из библиографије се види колико дугујем књигама других аутора, али сам у многим случајевима материјалу прилазио са сопствене тачке гледишта. Не верујем да чудновата снага артуријанских прича у целости проистиче из њиховог келтског порекла, а ништа не дугује писцима средњег века. Не прихватам ни супротну тезу, да је келтска позадина ових прича небитна. Аргументи о пореклу и утицајима могу бити важни и фасцинантни, али не треба изгубити из вида саме приче.

I

Артур од Британије

*Каг стиже Артур на блиставо бојно поље,
где је непријатељ шаторе разато и павиљоне,
изоштри се слика светиа толико да он виде
и најмањи камен планинских далеких страна,
и звезду Даницу на небу, у по бела дана.*

(Лорд Алфред Тенисон, *Долазак Артура*)

Већ петнаест векова Артур је име којим се може призивати магија. Легенда га ставља у далеку, магловиту прошлост као енглеског краља или цара обдареног разним врлинама, који је освојио велики део западне Европе. Својим земљама владао је из престонице, града Камелота са много кула, где је био његов блистави двор. Његов саветник био је Мерлин, велемајстор магије. Артур је основао Ред округлог стола, можда најхрабрији и најчаснији витешки ред свих времена који је побеђивао у биткама и подржавао одређени престо. Величанствени у својим блиставим оклопима, са кацигама и заставама, копљима и штитовима, ови витезови јахали су у сусрет авантури и слави, а кренули су и у потрагу за гралом, најсветијом реликвијом хришћанства.

Артурова бриљантна каријера завршила се трагично. Његова прелепа жена Гиневра и његов најбољи пријатељ и најбољи витез Ланселот, страсно су се заљубили. Њихова веза уништила је Артурову срећу, бацила његову краљевину у грађански рат и уништила Округли сто. Док се велики

краљ трудио да из ове катастрофе спасе колико се спасити могло, издао га је његов ванбрачни син Мордред. У последњој борби, Мордред га је смртно ранио. Артура су однели на Авалон, рајско место на западу, одакле ће се он вратити једног дана да опет предводи своје сународнике, онда када то њима буде најпотребније.

Артур и Мерлин, Гиневра и Ланселот, Гавен и Галахед, Тристрам и Изолда, имена су која бацају златну романтичну чаролију све до данашњег дана. Међутим, у средњем веку, када су се обликовале приче о Округлом столу, мислило се да су краљ Артур и његови дворани стварни. Они су живели, волели и умрли у неком неодређеном периоду прошлости, али свакако у средњовековним условима. Живели су на домак јунаштва, лепоте, љубави и луксуза, али такође и на домак бола, страха, туге и смрти. Приче о њиховим авантурама биле су узбудљиве и дивне, напосто као авантуре, али пошто су говориле о стварним особама, биле су такође инстрuktивне и инспиративне. Показивале су како се може боље живети у једном несавршеном свету. Артуријанске легенде никада нису изгубиле ове своје квалитете.

Артур и његови витезови ступили су на европску литерарну сцену у дванаестом веку. Приче о Округлом столу брзо су постале омиљена забава богатих и доконих класа у Француској, Енглеској, Немачкој, Италији и Шпанији. Један француски писац рекао је да су слава и име краља Артура познати на свим просторима хришћанског света, од Британије до Блиског истока. Један други писац сматрао је да постоје само три тематске области достојне пажње епског песника: француска, бретонска и римска тематска област. Прва се састојала од подухвата Карла Великог и његових паладина, а трећа, римска, углавном од легенди о Троји, о Енеју и о Александру Великом. Али оне су пале у засенак, јер их је надмашила и засенила бретонска тематска област, а то су приче о Артуру и његовим витезовима.

Бретонска тематска област* претежно је творевина средњовековних писаца и средњовековне француске културе, али своје порекло има у давној прошлости, у келтским легендама и келтској митологији. У самом корену, припада

* Позната и као „бретонски циклус” или „бретонске повести”.

истој класи херојске литературе којој и *Илијага*, *Приче о Нибелунзима*, нордијске и ирске саге. Херој, у овом смислу, јесте превасходно човек изузетне храбрости, снаге и ратне вештине. Он обично потиче из владајућих класа које се специјализују за ратовање. Херојска литература ниче у друштвима где људи живе у релативно малим групама, под доминацијом ратничке аристократије и где се стално дешавају напади и ратни сукоби. Гледано по нашим модерним стандардима, то су ратови малог обима. У том типу борбе, храброст и вештина појединца морају бити запажени, а вероватно ће пресудно утицати и на исход. Две одлике, које у друштву овог типа треба да красе ратника, и које су у том смислу најважније, јесу храброст и лојалност. Оне су битни квалитети хероја.

Пошто је херојево главно занимање борба, велики су изгледи да ће његов живот бити кратак. Он то зна, а оно што га подстиче да добро живи и да храбро погине јесте чежња за славом, жеља да се о његовој части певају песме и причају приче у народу много генерација после његове смрти. Ахилеј, највећи херој у *Илијади*, хотимице је изабрао кратак али јуначки живот и вечиту славу, а не дуг и тих живот који би остао непознат. У ирској легенди, највећи јунак Алстера Кухулин, определио се исто као Ахилеј. Као дечак, једног дана слушао је пророчанство неког друида који је рекао да ће млади ратник који тога дана прими оружје задобити бесмртну славу, али ће умрети млад. Кухулин је сматрао да су то поштени услови. Затражио је оружје и одмах га добио.

Иако је страховит борац, херој не сме да буде бруталан. Он мора да има и неке блаже одлике и узвишенији циљ, не сме да убија само зато што воли да убија, нити само да би стекао богатство и моћ. Он је веран своме вођи, народу пред којим је одговоран и једном идеалу. Краљев заточник спреман је да погине да би одбранио краља. Давид ризикује живот против дива Голијата да би заштитио Израелце. Беоулф гине спасавајући свој народ од монструозног змаја.

Херојева звезда-водиља јесте његов идеал који дефинише какве ствари треба да буду. Хектор излази из зидина Троје и чврстим кораком иде на мегдан Ахилеју иако зна да ће сигурно погинути. Међутим, радије ће и погинути него да

буде кукавица. Самсону се ругају зато што је ослепљен и везан ланцима, а он у главној дворани повлачи потпорне стубове и читава дворана се руши на њега и његове непријатеље. Он их одвлачи са собом у ноћ смрти. Рагнар Лотброк (Lothbrok), викиншки поглавица, када су га непријатељи бацили у јаму пуну змија, умире са пркосном песмом на уснама, одбијајући да тражи милост.

Прави херој уздиже се изнад обичних људских нивоа храбрости и одлучности, снаге карактера и физичке снаге, великодушности и душевне величине. Он оставља утисак надљудског бића до мере да се може сматрати полубожанством. Грци су у својим светилиштима упућивали молитве славним мртвим јунацима, а разне реликвије преостале од тих јунака – кости или било који предмети који су им били блиски – помно су чуване и обасипане почастима. Слично томе, католички хришћани већ вековима обожавају реликвије својих светаца и моле им се за помоћ.

Није истина да све легенде о херојима причају фундаментално исту причу. Покушаји да се та теза докаже завршавају се изобличавањем прича. Међутим, истина је да се неки обрасци појављују прилично често. У једноме од њих, који се често јавља у артуријанским причама, херој одлази из овоземаљског света на онај други свет. То је чудноват и опасан вилајет којим крстаре богови, духови и друга натприродна бића. Тамо, на другом свету, он изведе неки велики подвиг, или оствари нешто од непроцењиве вредности: убије неког змаја или монструма, ослободи неке заробљенике и врати их да живе у свету људи, стекне мудрост или дивну невесту, или пак непроцењиво благо. Чак може, као у легендама о гралу, да открије коначну тајну живота и стекне бесмртност.

Вавилонски херој Гилгамеш кренуо је да избави свог најбољег пријатеља из земље смрти у којој му је у једном тренутку биљка бесмртности била надхват руке. Змија је украла ту биљку, тако да Гилгамеш није успео да људима донесе дар вечитог живота. Херкул је убио змаја који је чувао златне јабуке бесмртности у врту Хесперида, узео је и понео јабуке, али су их богови после вратили у врт. Тезеј је отпутовао на Крит где је сишао у мистериозни лавиринт у

коме је био Минотауров брлог. Убио је монструма и на тај начин ослободио своје другове којима је већ била изречена смртна пресуда. Уједно, окончао је злу традицију да се сваке године плаћа данак слањем девојака и младића из Атине на Крит да их Минотаур поједе. Јасон и аргонаути отпловили су у далеку натприродну земљу Колхиду којом је владао чаробњак-краљ Аеитес и у којој је један змај чувао златно руно. Јасон је убио змаја и понео златно руно са собом.

У неким причама, херој остаје на другом свету заувек, изгубљен за овај свет, али да би се пробио у први ред хероја он ипак мора да се врати на овај свет. Мора да донесе свој плен, резултат своје победе, плод свог искуства, који ће бити благотворан и благодатан за људе. Мојсије је тако сишао са Синајске горе и донео плоче са уклесаним божјим заповестима, а Прометеј је украо ватру са небеса и дао је људима да се њома служе. Херој доноси нешто што свету недостаје и за чим чезне, нешто што ће регенерисати и побољшати живот.

Вероватно да овај образац има своје порекло у поступцима шамана, свештеника-врачева, код праисторијских племена. Шаман доводи самог себе у транс и у трансу посећује свет богова и духова у којем наилази на страшне опасности и запрече. На тим путовањима он спасава душе умирућих и враћа их да наставе да живе у њиховим људским телима. Такође стиче сазнања о мистериозним силама које владају природом, животом и смрћу, да би то знање употребио у корист свог племена.

Ова шаманска искуства трансa, подржавају модерну психолошку интерпретацију херојских легенди која каже да је други свет у који херој продире, само његова подсвест и ништа више. Тамо, у најмрачнијим и најопаснијим регионима људске природе, где леже извори карактера и акције, он постиже победу и осваја истину, заправо открива самога себе. С тим „благом које се тешко стиче”, он се враћа у будни свет, а то благо је у ствари интегритет.

Херој је обичан човек који је стекао вишу моћ, а поклон који донесе људима и који ће побољшати живот, јесте пример који је инспиративан и за друге. Херој даје веће достојанство људском роду, тако што показује да живот не

мора бити ситан и безначајан. Крајњи домашаји људског постигнућа можда и нису тако узани и малени, као што то понекад изгледа. Живот може да буде живописан и узбудљив. У историји или у књижевности – а јаз између њих није тако широк као што изгледа – херој уздиже могућност да се живи богатијим, интензивнијим и потпунијим животом, него што човекова уобичајена судбина допушта.

Стварни Артур

Иако су легенде о Артуру измишљене, тешко би било објаснити њихов настанак ако у неком периоду прошлости није постојао стварни човек чији су карактер и достигнућа постали основа на којој су потом уздигнуте легенде. Немамо поуздано сазнање да је постојао неки стварни Артур, али он је, по свему судећи, ипак постојао. Из његовог времена сачувано је врло мало доказног материјала, али ми поуздано знамо да је у петом веку наше ере срушено Западно римско царство и да је дотадашњој римској провинцији Британији запретила инвазија Саксонаца. Годинама се ратовало и најзад су око 500. године Романизовани Брити потукли Саксонце. Победа је била веома убедљива, успостављен је мир, а саксонска опасност сузбијена за наредних пола века. Није потребно превише маште да бисмо претпоставили да је британску армију која је потукла Саксонце неко предводио. Тај вођа, ако је постојао, био је узор на основу кога је настала легенда о Артуру.

Из овога проистиче ироничан закључак да је дотични велики британски херој ратовао против предака већине данашњих Британаца. Он вероватно и није био краљ, него британски аристократа мешовите лозе, делимично римске, делимично келтске. Звао се Арториус, што је римско презиме (можда латинизирана форма једног келтског имена које значи „медвед“). Могуће је да је он предводио коњицу и да су његови победоносни коњички одреди у средњовековним легендама постали витезови на коњу. Такође је могуће, мада је то веома спекулативно, да је после победе над Саксонцима успоставио своју власт над целом Енглеском и Велсом.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	5
I АРТУР ОД БРИТАНИЈЕ	7
Стварни Артур	12
Артур у келтским легендама	20
Вепар из Корнвола	39
II АРТУР И ОКРУГЛИ СТО	53
Мач у камену	59
Витезови Округлог стола	70
Ланселот, Гавен и Тристрам	104
Мерлин и Моргана ле Феј	133
III ПОТРАГА ЗА ГРАЛОМ	157
Дворац краља Рибара	162
Јосиф из Ариматеје	183
Персивал и грал	193
Галахедов тријумф	207
Легенде о Гластонберију	219
IV АРТУРОВ ОДЛАЗАК	227
Ланселот и Гиневра	228
Мордредово издајство	234
Последњи чин	238
ДОДАТАК	246
ПОГОВОР	257